

СЛАВУТЫЯ ДЗЕЯЧЫ АСВЕТЫ І КУЛЬТУРЫ МАГІЛЁЎШЧЫНЫ

АРКАДЗЬ КУЛЯШОЎ І ЛЕАНІД ПЕРВАМАЙСКИ

Творчыя індывідуальнасці заўсёды непаўторныя. Яны па-свойму ўспрымаюць і выражаюць акаляючы свет, вельмі часта выхопліваючы з паўсядзённасці звычайныя з'явы, надаюць ім раптам шматзначнасць і нават іншасказальнасць. І кожны ідзе сваім шляхам у судакрананні з іншымі творцамі і ў сваёй нацыянальнай літаратуры, але пры блізім супастаўленні можна заўсёды заўважыць пэўныя рысы роднасці. Праўда, у такім знешнім супастаўленні для даследчыка заўсёды можа быць небяспека не заўважыць ілюзорнасці тэматычнага ці фармальнага падабенства. Яшчэ больш складанасцей узнікае пры супастаўленні творчасці паэтаў розных літаратур, няхай сабе і роднасных. Існуе пагроза атаясамлівання выключных творчых індывідуальнасцяў.

Усё ж паспрабуем глянуць на паззію беларускага і ўкраінскага паэтаў не ў сэнсе грунтоўнага даследавання ўсёй творчасці, а ў аспекце судакранання некаторых іхніх граняў. Варта адзначыць, што ў А.Куляшова і Л.Первамайскага можна знайсці шэраг штрыхоў падабенства і ў жыццёвай і творчай біяграфіі. І адзін, і другі рана дэбютавалі (Первамайскі на 6 гадоў старэйшы), у раннім юнацтве мелі ўжо друкаваныя кнігі (адпаведна ў 16 і 18 гадоў), у трыццатыя гады шмат эксперыментавалі, шукалі свой шлях у паззіі, сваёй непаўторнай каляіны, на што ў адносінах да Первамайскага звярнуў увагу Леанід Навічэнка. І, нарэшце, гартаванне паззіі адбывалася ў час вайны, а пасля праз пэўныя расчараванні адбыўся падобны выхад да філасофскай паззіі 60-х – пачатку 70-х гадоў.

Асэнсаванне сучаснасці, спроба звязаць мінулае з будучым характэрна для пазытных зборнікаў “Новая кніга”, “Сасна і бяроза”, “Хуткасць” А.Куляшова і “Урокі паззіі”, “Дрэва пазнання” Л.Первамайскага. З вышынь жыцця пазтам бачацца пэўныя заканамернасці працэсаў, залежнасці чалавечага лёсу ад таямніцаў прыроды, іх турбуе вечнасць і неразгаданасць Космасу. Што значыць у бясконсці сусвету адзін індывідуум, просты зямны чалавек? Ад часовай абмежаванасці чалавечага шляху нікуды не ўцячы, але розум не хоча з гэтым прымірыцца, жаданне працягласці вымагае душа. Гэтую складаную філасофскую дылему спрабавала рашыць паззія на працягу свайго існавання, у асобных праявах уздымаючыся да высокага выяўлення Духу. Амаль уся паззія А.Куляшова гэтага часу якраз прасветлена вялікім пачуццём суладнасці чалавека з прыродай, гарманічнасці гэтых узаемаадносінаў. Для паэта з'яўляецца непрымальнай ідэя прымусовага ўрывання ў прыроду. Але і ў гэтых працэсах ён хоча адчуць і зразумець заканамернасці пэўнай зменлівасці: пачатку – сканчэння – працягу. Згадаем вершы А.Куляшова “Зіма ўцякае начамі...”, “На паўмільярдным кіламетры...”, “Завялісцяў у сняжынак пух...”, “Маёй рукой пасаджанай бярозе...” і інш. Такія матывы і памкненні прасочваюцца і ў вершах Л.Первамайскага “Дажджом прамыты, ветрам біты...”, “Калі на лес дзівіцца здалёку...”, “Зіма мяне старым зрабіла...”, “Бярозавы сок” і інш. Для прыкладу параўнаем два вершы. У Куляшова:

Быў пылам я ў імклівым карагодзе
Гадоў, трухой і зернем на таку,

Хацеў бы век, які ўжо на зыходзе,
Забраць мяне з сабой, а я руку
Гарачую працягваю прыродзе –
З дваццатага ў тыццатае стагоддзе.
“Завея лісцяў у сняжынак пух..” [2, с. 65-66].

У Первамайскага:

Зашумі наді мною, коли я втомлюся й засну
Між корінням вузластым твоім непорушно твезем, –
Почорнілі снігі зустрічатимуть іншу весну
І вологи вітри обмиватимуть косі березам.

.....
І в свой глыбіні, ув останній свой самоті,
Знов себе я побачу пад небом легким і вिसоким
І, прокинувшись вдосвіта в повному світла житті,
У полив'яный глек переллюся березовым соком.
“Березовый сік” [4, с. 22].

Яшчэ на пачатку 70-х гадоў В.Бечык адзначыў, што паэзія А.Куляшова – “выдатны ўзор спалучэння душэўнай непасрэднасці з канцэптuallyна-філасофскай абагуленасцю, узаемапранікнення і зліцця агульных катэгорый быцця (вечнасці, часу, глабальнага зместу эпохі) з душэўным існаеннем канкрэтнай асобы.

Вершы паэта гучаць як адзін маналог, зрастаюцца ў адну споведзь, лірычнае рэчышча якой (“усе свае шумлівыя патокі збіраць ашчадна ў рэчышчы адным”) захоплівае шырокія абсягі духоўнага свету сучаснага чалавека” [1, с. 27-28].

Відушчасць і ўсепранікальнасць паэтычнай думкі сапраўды здзіўляе. Але ў гэтым і заканамернасць самога шляху паэта з яго імкненнем заглыбленага пазнання свету і вечнай праблемай удасканалення. Менавіта на пачатку шасцідзесятых у Куляшова узмацняецца абстрактна-абагуленае, трансцэндэнтальнае ўспрыняцце рэчаіснасці, дзе пад рэальным усё больш бярэ перавагу ірэальнае, што дазваляе яму выразіць Космас чалавечых дзеянняў і пачуццяў. Ён імкнецца нават да пераасэнсавання самой катэгорыі Часу (“Адвечны час з нябачных нам дарог...”, “Ты згасіш сонца, час, але не згіне...”, “Сама Зямля не вечна – час даводзіць...”, “Сцвярджае час: заўжды жыццю на змену...” і інш.).

Ці ж не гэтая праблема трывожыць-мучыць і Л.Первамайскага? У вершах са згаданых ужо зборнікаў поруч са сцвярджаннем існасці жыцця паэт засяроджвае ўвагу на спасціжэнні хуткаплыннасці няўлоўнага часу (“І пыл вікі, і сон старовыны...”, “Ранковы час прозорості й спакою...”, “Весна павільно разгорта крыла...” і інш.). З катэгорыяй Часу ў паэтаў цесна звязана філасофія агульнага існавання, спрадвечнага процістаяння Жыцця і Смерці, узнікнення і згасання. Са знікненнем індывідуума ці знікае наогул Жыццё? У чым яго працяг? Ці існаванне чалавека проста выпадковасць і ад яго дзеянняў і спраў нічога не застаецца ў будучым? Але і адвечныя пытанні ў паэтаў гучаць аптымістычна. У Куляшова:

Сцвярджае час: заўжды жыццю на змену
Прыходзіць смерць, для ўсіх – адзін закон,
І некалі жыццёвую арэну
Пакіне род людскі на схіле дзён.

Ты клічнік ставіш, час! А я пыталынік... [2, с. 87]

У Л.Первамайскага:

Невже я лиш этап в космічних спробах,
Сил виподкових зустріч і зліття,

Недосконаліі живородніі работ
На послугах у загадкі буття?

Невже, як ця в горі зоря остання,
Я згасле світло в темраву несу,
І це моё даремне запітання
Без відпавіді згасне завчасу? [4, с. 9].

Існасьць заключаецца ў тым, што паэты ў значнай ступені адчуваюць сябе сувязнымі “паміж наступным і былым”. У будучым чалавек прараствае сваімі добрымі справамі і думкамі, ці не гэты вялікі сэнс заключаны ў вершах А.Куляшова “Маёй рукой пасаджанай бярозе...” і Л.Первамайскага “Втомившись видивом почальных див...”

Герой А.Куляшова поўны адчуваўня годнасці ад здзейснай, здавалася б, маленькай добрай справы, але ён усведамляе, што з менавіта з малых дзей узрастаюць вялікія справы, і, галоўнае, – ахвяруецца нашчадкам, якія павінны зразумець,

Што гэта дрэва не вятрам на здзек
Тут пасадзілі, не для ўцехі ўласнай –
Пераняслі яго для долі яснай,
Не з лесу ў поле – з веку ў новы век [2, с. 100].

Прыкладна такая ж ідэя сцвярджаецца і ў вершы ўкраінскага паэта. Наступнікі будуць меркаваць пра маральныя вартасці папярэднікаў па іхніх справах. Пасаджанае дрэва? адна з ісцін прадаўжэння жыцця.

Прышла пора волюгі і тепла,
Птахи розцебеталіся веселі, –
І яблуня рожава розцвіла,
Не там – в раю, а тут – в мойй пустэлі,
Як дрэво пізнання добра і зла [4, с. 10].

Для паэтаў характэрна таксама параўнанне вытокаў чалавечага жыцця з рэчышчамі, ад бруістай крыніцы да паўнаводнага вусця, шчымлівы боль ад знікнення рэчак і звужэння сферы людскай дзейнасці па іх захаванні, што дае ім падставы для шырокіх абагульненняў і філасофскіх высноў. Па глыбокім перакананні паэтаў, ратаваць жыццё прыроды і чалавека прызвана якраз паэзія.

У гэтым таксама вялікае падабенства паэзіі беларускага і ўкраінскага паэтаў. Леанід Навічэнка ва ўступным артыкуле да Збору твораў Л.Первамайскага адзначаў: “Здаецца, ніхто з паэтаў 60-х гадоў не прысвяціў столькі вершаў роздумам пра паэзію, пра мастацтва ўцэлым, як аўтар “Урокіў поезіі” і “Дрэва пізнання”. То былі часы, калі ўсім было ясна, што і супольніцтва, і мастацтва ступілі на парог новага гістарычнага этапу, адсюль і горкасьць пытання пра тое, у якім накірунку маецца ісці абнаўленне і ўсеагульная актуалізацыя мастацкага слова. Для Первамайскага яно было неаддзельным, перадусім, ад праблемаў сацыяльна-этычных: як пісаць і як жыць – то быў для яго адзіны і жыцценадзённы вузел пытанняў” [3, с. 25].

Сапраўды, гэта пытанне было не рытарычным. Паэты з аналітычным складам мыслення вельмі хутка адчулі, што спадзевы на яркае абнаўленне ўсё больш становяцца праблематычнымі, і ўжо дастатковай была пагроза выйсці на паўторныя кругі, чаго і дабіваліся ад літаратуры ідэалагічныя структуры. Само жыццё вымагала ад паэтаў філасофскага асэнсавання ролі паэтычнага слова ў грамадстве, вызначэння сілы яго ўздзеяння на чалавека і ролі самога творцы.

Тэма паэта і паэзіі не была выпадковай і для А.Куляшова. Для сябе ён гэта пытанне даволі напружана вырашаў яшчэ ў канцы трыццаціх гадоў, яго паэтычнае

CREDO было канчаткова сфармулявана ў вершы “Мая Бесядзь”. У 60-я – 70-я гады на новым узроўні філасофскага асэнсавання жыцця ён як бы правярае свае ранейшыя высновы, знаходзячы новыя грані і магчымасці паэтычнага слова. Гэта праблема ярка акрэсліваецца і ў паэзіі таго часу Л.Первамайскага. У паэтаў можна знайсці каля двух дзесяткаў вершаў, у якіх галоўнай тэмай з’яўляецца паэзія, праца над словам. Але і ў іншых творах, напрамую не звязаных з працэсам напісання, увогуле пацвярджаецца выснова выключнай траты душэўнай энергіі ў працэсе творчай працы і разам з тым вялікае задавальненне ад пераадолення супраціўлення паэтычнага матэрыялу, асаюда перамогі. У такой тытанічнай працы паэт адчувае сябе і нявольнікам і пераможцам. У Куляшова:

Не можаш ты мяне пазбавіць мовы,
Змяніць мой лёс уладаю сваёй,
Не ты мяне абрала – вязень Твой навеки,
Абраў цябе на тэрмін пажыццёвы [2, с. 41].
“Да паэзіі”

У Первамайскага:

Є насолода в творчім ремесці –
Видобувать з душі слова живі,
В іх опорі знаходити опору,
Змагатись з ними в німоті нічній,
Кривавитись, і вигравати бій,
І здолувати їхню непокору [4, с. 6]

“Коли б мені корилися слова...”

Для А.Куляшова і Л.Первамайскага паэзія – пачатак і завяршэнне, узлёты духу і мукі сумненняў, адчайная ўнутраная барацьба як сэнс самога існавання. “Жыццё маё – цяжкі з гадамі бой ...” – заўважае А.Куляшоў, – у якім паэт павінен выжыць і перамагчы перш за ўсё сілай духу, бо менавіта словам ён застаецца жывым у памяці нашчадкаў. Падобнае можна знайсці і ў Л.Первамайскага, калі ён прамаўляе: “Навчи мене, поезіе, терпіння. Я житиму. Я все переживу”. Пераадоленне супярэчнасцяў, складанасцяў жыцця, узвышэнне асобы чалавека – першааснова вершаў гэтых паэтаў пра сутнасць паэзіі і яе ролю ў грамадстве. У сваіх найвышэйшых парываннях вершы набываюць экуменістычны сэнс.

Аб пэўным супадзенні паэтычных пошукаў можа сведчыць і той факт, што для анталогіі ўкраінскай паэзіі А.Куляшоў пераклаў з названых зборнікаў адзінаццаць вершаў.

Разам з тым, варта зазначыць, што паэзія А.Куляшова даследуемага перыяду ўсё ж па экзистэнцянальных прыкметах значна глыбейшая.

ЛІТАРАТУРА

1. *Бечык, Варлен*. Свет жывы і блізкі. – Мн.: Маст. літ., 1974. – 206 с.
2. *Куляшоў, Аркадзь*. Збор твораў: У 4 тт. – Мн.: Беларусь, 1967. – Т.3. – 455 с.
3. *Первамайський, Леонід*. Твори в 7-и т-х: Т.1. – К.: “Видовництво художньої літератури „Дніпро”, 1985. – 505 с.
4. *Первамайський, Леонід*. Древо пізнання. – К.: “Радянський письменник”, 1971. – 92 с.
5. *Первамайський, Леонід*. Уроки поезії. – К.: “Радянський письменник”, 1968, 66 с.

Я.І.КЛІМУЦЬ